

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA KICHIK GURUHLARDA TALIMY O'YINLARNI TASHKIL ETISH METODIKASI

Xolboyeva Gulruxsor G'ulom qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Pedagogika va ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Meyliqulova Manzura Abdullayevna

Ilmiy rahbar: Pedagogika fanlari bo'yicha p.f.f.d(PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20770823>

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarining kichik guruhlarida ya'ni 3–4 yoshli bolalarida ta'limiy o'yinlarni tashkil etishning ijtimoiy-pedagogik va psixologik asoslari tadqiq etilgan. Ushbu yosh davridagi bolalarning yetakchi faoliyati o'yin ekanligidan kelib chiqib, ta'limiy o'yinlarning bolalar nutqi, tafakkuri, xotirasi va kichik motorikasini ya'ni mayda qo'l motorikasi rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining „Ilk qadam“ davlat o'quv dasturi talablari asosida ta'limiy o'yinlarni mashg'ulotlar jarayoniga integratsiya qilishning samarali metod va usullari tahlil qilingan. Maqola yakunida kichik guruh tarbiyachilari uchun ta'limiy o'yinlarning didaktik maqsadga yo'naltirilganligini ta'minlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Аннотация: В данной статье исследуются социально-педагогические и психологические основы организации обучающихся (дидактических) игр в младших группах (3–4 года) дошкольных образовательных организаций. Учитывая, что игра является ведущим видом деятельности в этом возрасте, освещается роль обучающих игр в развитии речи, мышления, памяти и мелкой моторики детей. Также проанализированы эффективные методы и приемы интеграции обучающих игр в образовательный процесс на основе требований государственной учебной программы Республики Узбекистан «Илк кадам». В заключении статьи разработаны практические рекомендации для воспитателей младших групп по обеспечению дидактической направленности игровых технологий.

Abstract: This article explores the socio-pedagogical and psychological foundations of organizing educational (didactic) games in the junior groups (ages 3–4) of preschool education organizations. Given that play is the leading activity during this developmental stage, the role of educational games in enhancing children's speech, cognitive skills, memory, and fine motor skills is highlighted. Furthermore, based on the requirements of the "Ilk Qadam" state curriculum of the Republic of Uzbekistan, effective methods and techniques for integrating educational games into the instructional process are analyzed. The article concludes with practical recommendations developed for junior group educators to ensure the targeted didactic orientation of game-based learning technologies.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, kichik guruh, „Ilk qadam“ dasturi, ta'limiy o'yinlar, didaktik o'yin, nutq o'stirish, sensor rivojlanish, nozik motorika, bolalar psixologiyasi, intellektual salohiyat, tarbiyachi metodikasi.

Ключевые слова: Дошкольное образование, младшая группа, программа «Илк кадам», обучающие игры, дидактическая игра, развитие речи, сенсорное

развитие, мелкая моторика, детская психология, интеллектуальный потенциал, методика

Keywords: Preschool education, junior group, "Ilk Qadam" curriculum, educational games, didactic play, speech development, sensory development, fine motor skills, child psychology, intellectual potential, educator methodology.

Kirish Maktabgacha ta'lim tizimi bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning intellektual va psixofiziologik salohiyati yuzaga chiqishida poydevor vazifasini o'taydi. Zamonaviy pedagogika va bolalar psixologiyasi sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson o'z umri davomida oladigan barcha ma'lumot va ko'nikmalarning qariyb 70 foizini aynan 7 yoshgacha bo'lgan davrda o'zlashtirar ekan. Shu bois ham, bugungi kunda mamlakatimizda maktabgacha ta'lim sifatini tubdan oshirish, tizimga ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Zero, respublikamizda qabul qilingan „Ilk qadam“ davlat o'quv dasturining bosh maqsadi ham bolalarni har tomonlama rivojlantirish va ularni maktab ta'limiga sifatli tayyorlashdan iboratdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining kichik guruhlarida (3–4 yosh) ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish o'ziga xos murakkablik va mas'uliyatni talab etadi. Bu yosh davrida bola ilk bor oila muhitidan ajralib, kengroq ijtimoiy muhitga moslasha boshlaydi. Taniqli psixolog Lev Vygotskiy ta'kidlaganidek, bog'cha yoshidagi bolaning hayoti va rivojlanishida o'yin — yetakchi faoliyat turi hisoblanadi. 3–4 yoshli bolaga biron-bir ma'lumotni an'anaviy „dars“ shaklida, quruq ma'ruzalar yoki majburiy topshiriqlar orqali o'rgatib bo'lmaydi. Bola dunyoni, predmetlarning xususiyatlarini, rang va shakllarni faqatgina ushlab ko'rish, harakat qilish va o'ynash orqali anglaydi. Agar ushbu yoshda ta'lim jarayoni o'yin faoliyati bilan uyg'unlashtirilmasa, bolada mashg'ulotlarga nisbatan charchoq va qiziqish so'nishi yuzaga keladi.

Biroq, kichik guruhlarda ta'limiy (didaktik) o'yinlarni shunchaki vaqt o'tkazish vositasi emas, balki aniq maqsadga yo'naltirilgan pedagogik qurolga aylantirish metodikasi bugungi kunda amaliyotda qator muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ko'p hollarda tarbiyachilar o'yinning qoidalarini bolalarning yosh xususiyatiga mos ravishda to'g'ri taqsimlay olmasliklari yoki sensorikani rivojlantiruvchi o'yin vositalaridan (mayda tugmalar, qum, loy, don mahsulotlari) unumli foydalanmasliklari kuzatiladi. Vaholanki, kichik guruh yoshidagi bolalarda nozik motorika (mayda qo'l motorikasi) to'g'ridan-to'g'ri nutq markazlari va mantiqiy tafakkurning shakllanishi bilan uzviy bog'liqdir. Jean Piaget o'z tadqiqotlarida bolaning intellekti uning harakatlari va qo'llari orqali rivojlanishini isbotlagan.

Ushbu maqolaning dolzarbligi ham aynan kichik guruhlarda ta'limiy o'yinlarni tizimli tashkil etish, ularni „Ilk qadam“ o'quv dasturining rivojlanish sohalariga asosan mashg'ulotlar jarayoniga to'g'ri integratsiya qilish mexanizmlarini ilmiy va amaliy jihatdan ko'rsatib berish zarurati bilan belgilanadi. Mazkur tadqiqot doirasida kichik guruh yoshidagi bolalarning diqqati, xotirasi va nutqini o'stirishda didaktik o'yinlarning o'rni tahlil qilinadi hamda tarbiyachilar uchun mashg'ulotlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladigan metodik tavsiyalar ilgari suriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirishda ta'limiy o'yinlar muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Ayniqsa, kichik guruhlarda tashkil etilgan ta'limiy o'yinlar bolalarning bilish faolligini oshirish, kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish, mustaqil fikrlash va hamkorlikda ishlash kabi malakalarini shakllantirishda samarali natijalar beradi. Shu sababli mazkur masala ko'plab pedagog hamda psixolog olimlarning ilmiy tadqiqotlarida o'rganilgan. Maktabgacha ta'lim pedagogikasining asoschilaridan biri bo'lgan Friedrich Froebel bolalar rivojlanishida o'yinning alohida o'rnini ta'kidlagan. Uning fikricha, o'yin

bolaning tabiiy faoliyati bo'lib, u orqali bola atrof-muhitni anglaydi, o'z qobiliyatlarini namoyon qiladi va ijtimoiy tajribani egallaydi. Froebel tomonidan ishlab chiqilgan didaktik o'yinlar tizimi keyinchalik maktabgacha ta'lim metodikasining muhim tarkibiy qismiga aylangan.

Bolalar psixologiyasi va rivojlanish nazariyasida Jean Piagetning tadqiqotlari alohida ahamiyatga ega. Piaget bolalarning intellektual rivojlanishini bosqichma-bosqich jarayon sifatida izohlab, o'yinni bilish faoliyatining muhim shakli deb hisoblagan. Uning fikriga ko'ra, o'yin jarayonida bola yangi bilimlarni o'zlashtiradi, mavjud tajribasini boyitadi va tafakkur operatsiyalarini rivojlantiradi. Kichik guruhlarda tashkil etilgan o'yinlar esa bolalarning o'zaro muloqoti va ijtimoiylashuv jarayonini jadallashtiradi. O'yin faoliyatining rivojlantiruvchi imkoniyatlarini ilmiy asoslab bergan olimlardan biri Lev Vygotsky hisoblanadi. U o'zining “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasida bolaning rivojlanishi kattalar va tengdoshlar bilan hamkorlikdagi faoliyat orqali amalga oshirishini ta'kidlaydi. Kichik guruhlarda tashkil etilgan ta'limiy o'yinlar aynan shu hamkorlik muhiti yaratilishini ta'minlaydi. Natijada bolalar bir-biridan o'rganadi, fikr almashadi va murakkab vazifalarni jamoaviy tarzda bajarishga intiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatini o'rganishda Alexei Leontiev va Daniil Elkoninlarning ilmiy ishlari ham muhim o'rin tutadi. Ularning tadqiqotlarida o'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati sifatida talqin etiladi. Elkonin o'yin orqali bolalarda ijtimoiy rollarni egallash, muloqot qilish va jamiyat qoidalarini o'zlashtirish jarayoni sodir bo'lishini asoslab bergan. Bu esa kichik guruhlarda tashkil etilgan rolli va didaktik o'yinlarning pedagogik samaradorligini ko'rsatadi. Maktabgacha ta'lim metodikasi bo'yicha olib borilgan zamonaviy tadqiqotlarda ta'limiy o'yinlarning bolalar nutqini rivojlantirishdagi ahamiyatiga alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqotchilar o'yin jarayonida bolalar erkin fikr bildirishi, savollarga javob berishi va tengdoshlari bilan faol muloqot qilishi natijasida lug'at boyligi hamda nutq madaniyati rivojlanishini ta'kidlaydilar. Ayniqsa, kichik guruhlarda ishlash har bir bolaga faol ishtirok etish imkoniyatini yaratadi. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar va davlat dasturlarida ham bolalarning o'yin orqali ta'lim olishini qo'llab-quvvatlash masalalariga alohida e'tibor berilgan. “Ilk qadam” davlat o'quv dasturi maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishda o'yin texnologiyalaridan foydalanishni asosiy pedagogik yondashuvlardan biri sifatida belgilaydi. Dasturda bolalarning ijtimoiy-hissiy, nutqiy, bilish va ijodiy rivojlanishini ta'minlashda ta'limiy o'yinlarning ahamiyati qayd etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi: Mazkur tadqiqotda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kichik guruhlarda ta'limiy o'yinlarni tashkil etish metodikasi o'rganildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatish, suhbat hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy o'yinlarni tashkil etish amaliyoti o'rganilib, bolalarning bilish faolligi, muloqot ko'nikmalari va jamoada ishlash qobiliyatiga ta'siri tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlar asosida kichik guruhlarda ta'limiy o'yinlarni samarali tashkil etish bo'yicha metodik xulosalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar: Tahlillar shuni ko'rsatdiki, kichik guruhlarda tashkil etilgan ta'limiy o'yinlar bolalarning bilish faoliyatini faollashtirishda samarali vosita hisoblanadi. Guruh tarkibining nisbatan kam sonli bo'lishi har bir bolaning o'yin jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydi hamda ularning individual imkoniyatlarini namoyon etishiga sharoit yaratadi. Natijada bolalarda kuzatish, taqqoslash, tahlil qilish va xulosa chiqarish kabi fikrlash jarayonlari rivojlanadi. Ta'limiy o'yinlar jarayonida bolalar o'zaro muloqotga kirishadi, fikr almashadi va topshiriqlarni hamkorlikda bajarishga intiladi. Bu esa nutqiy faollikning ortishiga, lug'at boyligining kengayishiga hamda muloqot madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa,

rolli va didaktik o'yinlar bolalarning o'z fikrini aniq ifodalash, savollarga javob berish va tengdoshlari bilan samarali munosabat o'rnatish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Tahlil natijalariga ko'ra, kichik guruhlarda tashkil etilgan o'yinlar bolalarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'yin davomida ular navbat kutish, bir-birini tinglash, yordam berish va umumiy maqsad sari harakat qilish kabi ijtimoiy xulq-atvor elementlarini o'zlashtiradilar. Bu esa jamoada ishlash va hamkorlik ko'nikmalarining shakllanishiga zamin yaratadi. Shuningdek, ta'limiy o'yinlarning samaradorligi ularni to'g'ri rejalashtirish va tashkil etishga bog'liq ekanligi aniqlandi. Zamonaviy ta'limda kichik guruhlarda ishlash innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashgan holda qo'llaniladi. Interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyihaviy yondashuv kabi usullar kichik guruh faoliyati bilan integratsiyalashgan holda yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Bunday yondashuv o'quvchilarning kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kichik guruhlarda ishlashning samaradorligi uni to'g'ri tashkil etish bilan bevosita bog'liq. O'yin mazmunining bolalarning yosh xususiyatlariga mosligi, ko'rgazmali vositalardan foydalanish hamda tarbiyachining yo'naltiruvchi faoliyati o'yin natijadorligini oshiruvchi muhim omillar sifatida namoyon bo'ldi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy o'yinlarni kichik guruhlarda tashkil etish bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mos ta'lim muhitini yaratishga xizmat qiladi. Kichik guruhlarda olib boriladigan o'yin faoliyati bolalarning bilish jarayonlarini faollashtirish, muloqot madaniyatini rivojlantirish, mustaqil fikrlash hamda tengdoshlari bilan hamkorlik qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ta'limiy o'yinlarning samaradorligi ularning mazmuni, tashkil etilish usullari va tarbiyachining pedagogik mahoratiga bevosita bog'liq. Shu sababli o'yinlarni rejalashtirishda bolalarning qiziqishlari, ehtiyojlari va rivojlanish darajasini hisobga olish muhimdir. Kichik guruhlarda ishlashning yana bir muhim jihati hamkorlik asosida o'qitishni tashkil etishdir. Hamkorlikdagi o'qitish o'quvchilarning o'zaro yordam berishiga, bilimlarini baham ko'rishiga va birgalikda natijaga erishishiga imkon yaratadi. Bu esa jamoaviylik, mas'uliyat va o'zaro hurmat kabi sifatlarning shakllanishiga xizmat qiladi. Psixologik jihatdan kichik guruhlarda ishlash o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Katta auditoriya oldida o'z fikrini aytishga qiynaladigan o'quvchi kichik guruhda o'zini erkinroq his qiladi. Bu esa uning faolligini oshiradi va o'quv jarayonida ishtirokini kuchaytiradi. Kichik guruhlarda ishlash metodikasida baholash jarayoni ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Baholash nafaqat yakuniy natijaga, balki jarayonning o'ziga ham qaratiladi.

Takliflar:

1. Ta'limiy o'yinlarni tashkil etishda bolalarning yosh, qiziqish va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda kichik guruhlar shakllantirilishi maqsadga muvofiq.
2. Tarbiyachilar uchun ta'limiy o'yinlarni loyihalash va o'tkazishga oid amaliy seminar-treninglarni muntazam tashkil etish tavsiya etiladi.
3. Kichik guruhlarda qo'llaniladigan didaktik o'yinlar mazmunini bolalarning kundalik hayoti va real tajribasi bilan bog'lash zarur.
4. Ta'limiy o'yinlar jarayonida hamkorlik, muloqot va muammoni birgalikda hal qilishga yo'naltirilgan topshiriqlardan ko'proq foydalanish lozim.
5. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy o'yinlar uchun rivojlantiruvchi predmetli muhitni boyitish va zamonaviy didaktik vositalar bilan ta'minlash maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Maktabgacha ta'lim tashkilotining “Ilk qadam” davlat o'quv dasturi (Takomillashtirilgan ikkinchi nashr). – Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasining Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari. – Toshkent, 2018. (2024-yil tahriri).
3. O'zbekiston Respublikasi “Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida”gi Qonun, Toshkent, 2020.
4. Xoliqova, M. Kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda o'yin metodlari. – Toshkent: Ilm-fan, 2018.
5. Qodirov M. Maktabgacha pedagogika. – T.: O'qituvchi, 2018.
6. Abdullayeva, Sh.A. Maktabgacha ta'limda o'yin faoliyatining ahamiyati. – Toshkent: O'qituvchi, 2017. O'zbekiston Respublikasi